

ЂОРЂЕ КОСИЋ

ЦЕНТРАЛА ЗА ХУМОР

НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ БЕОГРАД (СРБИЈА)

УТОРАК, 2. ЈУН

ЂОРЂЕ КОСИЋ

HUMOR CENTRAL

NATIONAL THEATRE BELGRADE (SERBIA)

TUESDAY, 2ND JUNE

Фото: Маријана Јанковић

Режија: ОЉА ЂОРЂЕВИЋ Director: OĽJA ĐORĐEVIĆ
Драматургија: ЈЕФИМИЈА СЕКУЛОВИЋ Dramaturge: JEFIMIJA SEKULOVIĆ
Костимографија: МАРИЈА МАРКОВИЋ МИЛОЈЕВ Costume design: MARIJA MARKOVIĆ MILOJEV
Сценографија: ЉУБИЦА ПЕТРОВИЋ Set design: LJUBICA PETROVIĆ
Кореографија: АНДРЕЈА КУЛЕШЕВИЋ Choreography: ANDREJA KULEŠEVIĆ
Компоновање музике: ИРЕНА ПОПОВИЋ Music composition: IRENA POPOVIĆ
Сценски говор: ЉИЉАНА МРКИЋ ПОПОВИЋ Speech coach: LJILJANA MRKIĆ POPOVIĆ
Сценографска асистентура: ЈАСНА САРАМАНДИЋ Set design assistant: JASNA SARAMANDIĆ
Костимографска асистентура: МИЛЕНА КОСТИЋ ЈОЈИЋ Costume design assistant: MILENA KOSTIĆ JOJIĆ

Играју: Cast

Александар Цветковић Аца: РАДОВАН ВУЈОВИЋ Aleksandar Cvetković Aca: RADOVAN VUJOVIĆ
Јован Танић: МИЛОШ ЂОРЂЕВИЋ Jovan Tanić: MILOŠ ĐORĐEVIĆ
Никола Поповић: ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ Nikola Popović: JOVAN JOVANOVIĆ
Жанка Стокић: ВАЊА МИЛАЧИЋ Žanka Stokić: VANJA MILAČIĆ
Мирко Милисављевић: ПАВЛЕ ЈЕРИНИЋ Mirko Milisavljević: PAVLE JERINIĆ
Љубинка Бобић Боба: СУЗАНА ЛУКИЋ Ljubinka Bobić Boba: SUZANA LUKIĆ

Представа траје 1 сат и 40 минута The play is 1 hour and 40 minutes long

ПИСАЦ

У преплитању ратне и позоришне стварности, поставља се питање – шта је за осуду у околностима у којима је живети опасно по живот и ко уопште има право да доноси пресуде. *Централа за хумор* је инспирисана истинитим догађајима и личностима, и у њиховом случају, пресуда је била брза и без права на одбрану, за неке – на смрт. У нашој представи, личности које су средином прошлог века наступале на сцени Народног позоришта појављују се на њој поново – наравно, овога пута као измаштани драмски ликови, плодови пишчеве фикције – да одбране свако своју позицију.

ЂОРЂЕ КОСИЋ (БЕОГРАД, 1996)

У младости се аматерски бавио глумом у Театру 13, а затим у Центру за културну едукацију Студио (одабране представе – *Бој је дицеј* у режији Милоша Лолића, *21-12-2012.* у режији Ненада Радовића). Завршио је основне студије на Факултету драмских уметности у Београду, смер драматургија, где од катедре добија награде за изузетна постигнућа: „Јосип Кулунџић“ и „Слободан Селенић“ а затим завршава мастер студије из драматургије, специјализација: Драмско и филмско писмо на Академији драмске умјетности у Загребу, где добија награду деканата за изузетна постигнућа.

Драма *Сага није јули* ушла је у најужи избор за Стеријину награду 2019. године, те је јавно читана у Београду, Шапцу и Загребу.

Добитник је награде Стеријиног позорја за оригинални домаћи драмски текст за 2019/20. годину за драму *Усјавањка* за *Алексију Рајчић*. Драма је инсценирана и премијерно изведена у Народног позоришту у Београду у априлу 2022. године, а 2023. освојила је 5 награда на Стеријином позорју, међу којима су и Стеријина награда за најбољу представу (прва у историји Народног позоришта у Београду) и Стеријина награда за савремени текст. Као драматург и драмски писац, учествује у разноврсним позоришним продукцијама у Србији, Хрватској и БиХ.

Члан је жирија за награду Стеријиног позорја за оригинални домаћи драмски текст за 2024. и 2025. годину, као и за награду „Раша Плаовић“, те члан жирија на фестивалима „Позориште Звездариште“ и „Позоришни Кустендорф“.

Драматург је фестивала ангажованог позоришта за младе „Ангажман Фест“, подржаног од Министарства културе Републике Србије. Члан је међународне мреже драмских писаца Fabulamundi Playwriting Europe.

Осим позоришта, бави се и филмом као сценариста и коценариста на филмовима у режији Давида Јовановића: *Диван дан* (2019), *Сендмен* (2019), *Буч Кесиди: Еуфорија уживо* (2021), *Сунце никад више* (2024). Један је од оснивача креативне групе Pointless films. У Народног позоришту у Београду од 2021. године ради као драматург.

РЕДИТЕЉКА

Клише о историји која се понавља, на овим просторима, одавно је престао да буде клише и постао образац по коме живимо или преживљавамо. Да ли је менталитет та нека непромењива константа која нас тера у потрагу за вођама, за диктатурама, опресијама, устанцима, издајама међу најближима? Да ли су крива та нека, овде вечито занимљива, времена или смо криви ми?

У једном таквом „занимљивом“ времену, пред крај Другог светског рата, у друштву које се неповратно мењало у нешто ново, свако је тражио своје место и грабио (често и буквално) могућност да у новонасталој ситуацији профитира. Тада, као и сада, дојучерашњи принципи, припадност политичкој организацији или одређеној друштвеној групи – све се мењало преко ноћи. Јер, ако историју пишу победници, ваља бити на страни победника. Свако одступање од елементарног морала, правда се вечитом прагматичношћу – тако то иде.

У тим превирањима, неминовно, све оно лично, давно закопано, никад опроштено, фрустрирајуће, јадно и ситно – све избија на површину. Своде се давно направљени рачуни. Људи постају потказивачи својих ближњих, брат удара на брата, кум на кума, а у позоришту – глумац глумцу постаје вук.

Надмоћно се процењује свачија исправност, ставља се у први план сопствена неоспорна правичност. У жару грађења новог, немилосрдно се обрачунава са старим. Ко не слуша ратну песму (или ко, као Цветковић и Танић, пева док други ратују), мораће да слуша олују. Прошло је много година откако су Аца, Јован и остали били у овој згради и ходали истим овим ходницима којима ми идемо, док покушавамо да склопимо све коцкице у потрази за њиховом причом. Ко зна, можда ће за осамдесет година неко скупљати делиће приче о нама. А до тада...

Оља ЂОРЂЕВИЋ

Рођена је и одрасла у Београду. Похађала је Тринаесту београдску гимназију три године а затим је завршила Jefferson Performing Arts High School у Портланду, Орегон. Дипломирала је на одсеку за мултимедијалну режију у класи проф. Бора Драшковића, на Академији уметности у Новом Саду. Стални је редитељ Народног позоришта у Суботици. Радила је у организационим тимовима фестивала БИТЕФ, Стеријино позорје и Радост Европе. Од 2006. до 2022. била је директор Дrame на српском језику Народног позоришта у Суботици.

Значајније режије:

Момци из бенда – Март Кроули; *Право на Руса* – Угљеша Шајтинац; *Бомбардовали смо Њу Хејвен* – Џозеф Хелер; *Ошело* – Вилијам Шекспир; *Иза кулиса* – Мајкл Фрејн; *Мрачна комедија* – Петер Шефер; *Ајаршман* – Нил Сајмон; *Многа вике ни око чега* – Вилијам Шекспир; *Ожалошћена йородица* – Бранислав Нушић; *Терапија* – Дуранг / Ђорђевић; *Буба у уху* – Жорж Фејдо; *Гласине* – Нил Сајмон; *Eufemeizat*, ауторски пројекат; *Хасананиница* – Љубомир Симовић; *Сумњиво лице* – Бранислав Нушић; *Прс'о* – Реми де Во; *Вечера будала* – Франсис Вебер; *Брак Бет и Бу-а* – Кристофер Дуранг; *Пошћуно скраћена историја Србије* – ауторски пројекат, Обрадовић / Пелевић; *Док ше ја храним и облачим*

– ауторски пројекат, Даница Николић Николић; *Укроћена торойаг* – Вилијам Шекспир; *Тенор на зајам* – Кен Лудвиг; *Коферче* – Јуриј Пољаков; *Феликс и Дорис* – Бил Манхоф; *Госпођа министарка* – Бранислав Нушић.

КРИТИКА

Бити или не бити глумац

Радња фрагментарне, трагикомичне драме *Централа за хумор* Ђорђа Косића одвија се током Другог светског рата и има документаристичку основу у приповедању о популарним глумцима тог времена, члановима Народног позоришта, Александру Цветковићу, Јовану Танићу, Љубинки Бобић, Жанки Стокић, Николи Поповићу и Мирку Милисављевићу. Осим рада у Народног позоришту, неки од њих су били део групе „Централа за хумор“ која је изводила водвиљске садржаје током окупације, због чега им је било суђено на завршетку рата. Скоковите нарације, уз укључене елементе позоришта у позоришту, овај комад, тематски сродан *Пућујућем йозоришћу Шойаловић* Љубе Симовића, поставља питања од ужарене важности за наше такође дубоко кризно време, крцато усијаним поделлама. Сочан, ласциван, аристофански хумор који прати описе живота глумаца изван сцене судара се са смутном, тескобном стварношћу преживљавања рата, одражавајући симболички и борбу различитих

уверења о исправним изборима деловања у ратним временима. Основна драма израста из питања: да ли у доба таквих експлозивних друштвених сукоба и борбе за слободу треба наставити са редовним професионалним активностима, да ли позориште треба да постоји током општег насиља, и који су жанрови прихватљиви, између трагедије и комедије? Ова тематика је постављена дијалектички, стране се не заузимају нити се дају коначни одговори, јер ликови имају различита, супротстављена мишљења. Због те значењске сложености, драма је врло изазовна, мисаоно, критички, нарочито данас, овде и сада.

У редитељском постављању Косићевог текста, Оља Ђорђевић се највише ослања на његове јасне вредности и на снагу глумачких остварења. На сцени утврђеној помало циркуски, са пругастим завесама и низовима сијалица које сугеришу пучку забаву, глумци преовлађујуће реалистички обликују сцене из позоришног живота, у предвечерје рата врло жовијално, на крилима раздрагане музике. Призори позоришта у позоришту, односно комичких скичева „Централе за хумор“, грађени су врло карикатурално, чиме се истиче њихова накарадност, што има извесне комичке вредности. На пример, у сцени „Како је српски сељак од Хитлера направио будалу“, Милош Ђорђевић, у улози глумца Јована Танића, који ту игра стереотипног Србина, грубо пародично гради лик, што има субверзивни смисао, претеривање у изразу се може схватити и као критика извођења таквих представа у рату. Радован Вујовић је у улози глумца Александра

Цветковића, који у блиском маниру, гротескно игра Хитлера, као хистеричног, размаженог гада, што такође има извесне критичке и комичке вредности. Ипак, тој сцени би добро дошла нијансирања, додавања других вредности извођења, које би донеле и значењска проширења радње, универзализацију кроз естетицију.

Вања Милачић отмено игра Жанку Стокић, диву која је пре рата уживала највећу славу, а после њега постаје сенка себе саме, због осуде за сарадњу са окупатором. Вања суптилно брани Жанку, са уверењем да није имала другог избора него да игра под командом Немаца, због шећерне болести и потребе за инсулином који је могао да се купи само на црном тржишту, што без рада није могла. Сузана Лукић трезвено и суздржано представља Љубинку Бобић која је направила другачији избор, сматрајући да не треба да наступа под окупацијом, због чега је преживљавала радећи шта стигне, чистила је, шила, верујући да на тај начин остаје чиста, и слободна. Милош Ђорђевић је енергичан у улози Јована Танића, који је без битнијег моралног преиспитивања играо ласцивне комедије, уживао у благодетима живота током окупације и без скрупула прелазео из једног у други политички табор. Његов саборац је био глумац Александар Цветковић, овде обликован са нешто више обзира и самоупитаности, али такође као забављач који „само ради свој посао“, просипајући грубе вицеове у јако осетљивом времену. Павле Јеринић игра часнијег Мирка Милисављевића који није хтео да буде део *Централе за хумор*, али је и током рата играо као члан Народног позоришта. Он је особено дистанциран, суздржан и опрезан због своје сексуалности коју мора да крије у репресивним околностима суровог гушења различитости. Јован Јовановић са опипљивом хладноћом игра озбиљнијег и туробнијег колегу Николу Поповића, који је на почетку рата оставио глуму, узео пушку и отишао у партизане. После ослобођења постао је партизански комесар и њихов брутални судија који готово да ужива у одмазди, пун отрова, мржње, и доноси одлуке о кривици глумца које су за последицу имале стрељања Танића и Цветковића, између осталог.

Упркос поменутом непопуњеном простору за финији сценски израз, за већу суптилност која би била одговарајућа у тумаче-

њу сложености Косићевог текста, његове стилске и идејне разноликости, представа *Централа за хумор* нам је у овом тренутку важна због тема које провокативно покреће. Живимо у времену које меље толеранцију и разум, продубљује разлике и ствара напете поделе, осуђује без истинског суђења, често заборављајући на основну људскост. Ова представа отвара поглед на последице такве острашћености, што може да утиче на шире сагледавање нашег узаврелог проблема.

Ана Тасић (*Полиџика*, 31. март 2025)

ХУМОР СА ИСПЉУВКОМ КРВИ

Ту насилну блиску прошлост, у свету и код нас, историчар Андреј Митровић назвао је „временом нетрпељивих“, а Ерик Хобсбаум „кратким“ XX веком или добом екстрема. Као што знамо, Србија се те историјске несреће нагудала преко сваке мере. Наша прича враћа нас у Београд, непосредно пред Други светски рат, када је група глумаца Народног позоришта основала трупу под називом „Централа за хумор“, као веселију алтернативу класичном репертоару у матичној кући. Касније, на почетку нацистичке окупације, оснивачка идеја се претворила у намеру да се са том тезгом некако преживи и да се гледаоце, сите немаштине и страха, насмеје у времену ужаса. Али, да ли се треба смејати док около људи труну по затворима и висе на вешалима? Ова морална дилема представљала је и окидач за историјску драму истог наслова, *Централа за хумор*.

Ова представа романсирана је реконструкција једне стварне глумачке саге која почиње прпошно и шармантно, наставља се као драма у времену рата и завршава као трагедија у којој су неки од тих глумаца стрељани у прохладно новембарско јутро 1944. године, а неки су брутално кажњени. Да ли је тако баш морало бити? У трупи је било оних који су рекли, као Љубинка Бобић, да не могу да играју духовите скечеве у доба окупације, оних који су кренули у шуму и коначно оних, као што су то били прваци Народног позоришта, Жанка Стокић, Александар Цветковић и Јован Танић, који су веровали да глумци треба да играју и у најгорим временима.

Ове стварне глумачке ликове на узбудљив начин тумаче Радован Вујовић, Милош Ђорђевић, Јован Јовановић, Вања Милачић, Павле Јеринић и Сузана Лукић, ткајући на позорници ту причу о једном злом добу и људским одлукама које су значиле живот или смрт, о племенитим намерама које могу бити поплуване као издаја и о револуционарима, како је говорио Брехт, који су „припремали тло за доброту, а сами нису могли бити добри“. Судбина је у живот ових глумаца умешала црни хумор, који су они на позорници сипали свако вече, и крвави испљувак стварности коју многи од њих нису преживели. И заиста, већ одмах након што су партизани ушли у Београд, глумци „Централе за хумор“, и они који су у времену окупације хтели да играју духовите комаде и они који то нису хтели, нашли су се заједно у Улици кнеза Милоша, у згради Озне пред политичким комесаром, својим бившим колегом глумцем, Николом Поповићем.

Финале ове тужне представе остаће упамћено по једном кратком дијалогу: „Осуђени сте на губитак грађанске части, више никада нећете стати на позорницу и сви ће вас заборавити“, казао је Жанки Стокић тај бивши глумац и иследник. „Нека. Можда ће мене и заборавити, али вас ће сигурно сви упамтити“, рекла је Жанка иследнику. Седамнаест дана касније, стрељани су Александар Цветковић и Јован Танић и потом још петнаесторо других глумаца. Када је ослобођен Париз, Албер Ками се у једном тексту zaloжио да нове власти не потпадну под психозу бруталне освете и да буду милосрдне

према онима који су можда и згрешили, али који дефинитивно нису били колаборанти са нацистима. Представа *Централа за хумор* храни се том историјском трагедијом и евидентним политичким опасностима овога времена, па би њена највећа вредност могла бити садржана у оној стародревној мисли која гласи: Немојте да вас обузме зло. Зло се само добрим побеђује.

Бојан Муњин (*НИН*, 27. март 2025)

ЖИВОТ У МЕХУРУ

Хајде најпре мало да појаснимо временски контекст у коме је трупа звана „Централа за хумор“ деловала. У својој свеобухватној књизи „Позориште у окупираној Србији“ (Издавачи Алтера и Удружење драмских уметника Србије) Боро Мајданац, кроз опширну документацију, илуструје невероватно бујање позоришног живота у окупираној Србији. Београд је наравно био позоришни центар, али се жива активност водила и у Нишу, Крагујевцу, а и у осталим местима по Србији. Сам преглед репертоара и извођења довољно говори о тој френетичној активности (на пример у сезони 41-42, Моравско народно позориште у Нишу извело је 30 премијера и 210 извођења представа), а посебан феномен представљало је стварање бројних нових позоришних трупа које су углавном имале изразито забављачки карактер („Разбибрига“, „Весело позориште Гане“, „Ацино смешно позориште“, „Весело позориште Разонода“, „Веселази“ итд.).

Лако је тај ескапизам објаснити потребом да у тешким временима бар за моменат заборавимо мучну стварност, али не треба заборавити да иза тога стоји и разрађена стратегија окупационих власти, те Недићевог режима да се по сваку цену одржи привид нормалног живота упркос свим ужасима који су се свакодневно дешавали. За стварање тог привида који је био есенцијалан за режим, било је неопходно да се пажња грађана преусмери са свакодневних проблема на ескапистичку забаву. Звучи познато? Да!

Посебну популарност у то време имала је „Централа за хумор“ јер су њу основали и у њој играли изузетно популарни и вољени глумци Народног позоришта Јован Танић, Александар Аца Цветковић, те митска Жанка Стокић. Након рата, због рада у

тој трупи, али и неких других активности, Танић и Цветковић су од стране нове власти стрељани без суђења, а Жанки Стокић је одузета национална част те више није могла да глуми. Посебно је значајно, па и дирљиво, што се ова представа десила баш у Народног позоришту, на чијим сценама су сва славна имена глумишта постигла и своје највеће успехе

Ђорђе Косић, писац драме *Централа за хумор* (аутор одличне драме *Усјаванка за Алексију Рајчић*, која је освојила пет Стеријиних награда) управо ту тему – одговорности уметника у тешким временима – ставља у центар свог текста. Кроз класичну наративну структуру, вешто пласирајући неопходне информације, Косић је успео да се представа с лакоћом прати чак и ако нисте упознати с историјским контекстом. Ликови су сочни, пунокрвни, основни драмски сукоб с лакоћом успостављен, однос између комедије и драме избалансирани, једино што донекле смета је повремено програмски постављено бављење главном темом које на моменте зазвучи декламаторски, неаутентично. То посебно чуди јер кад се темом бави кроз конкретну драмску радњу, у одличном делу истраге и саслушања на пример, сва слојевитост теме се беспрекорно и прецизно реализује. Трагичне судбине појединца не засењују свеопшту трагедију, и аутор оставља довољно елемената да гледалац сам донесе мишљење о одговорности уметника, као и о њиховим мотивима, мада је наравно јасно како то сам аутор осећа.

Режија Оље Ђорђевић је динамична и ефикасна, мизансцен је разигран и прецизан, а посебно је ефектан део када се у представи инкорпорира скеч *Минути после десет* по којем је „Централа“ и била најпознатија. Сценографија је једноставна али потенцира ту издвојеност, тај живот у „мехуру“, иза завесе, ове групе талентованих боема који чак и ван сцене играју улоге. Радомир Вујовић лепо развија ту дуалност, малим гестовима, погледима, где наговештава колика се рањивости и несигурности крије иза увек добро расположеног комедијанта. Милош Ђорђевић је исто тако бриљантан као прагматични денди, блистав и повремено суров у доскочицама, али човек који, опијен славом, не уме и не жели да заустави замах судбине, чак и кад види да га она неумитно води ка трагедији. С друге стране, Јован Јовановић нам самоуверено, фокусирано и прецизно осликава човека чије се емоције руководе идеологијом, али где се негде дубоко иза тога назире и она фрустрираност

уметника који није имао шансе или талента. Остатак ансамбла лепо употпуњава ту слику, „већа од живота“ Жанка Стокић Вање Милачић, сва у снажним покретима и емоцијама, вицкаста али и горка и меланхолична Љубинка Бобић Сузана Лукић, те Мирко Милосављевић Павла Јеринића, осликан као човек навикнут да живи са сенком опасности која је увек ту негде.

Представа наравно не намеће никакве паралеле са савременошћу тренутка у коме живимо, оне се – ма колико контекст био различит – саме успостављају. Посебно је значајно, па и дирљиво, што се ова представа десила баш у Народном позоришту, на чијим сценама су сва ова славна имена постигла и своје највеће успехе.

Бобан Јевтић (*Пагар*, 27. март 2025)

PLAYWRIGHT

In the intertwining of wartime and theatrical reality, a question arises – what is condemnable in circumstances where living itself is life-threatening, and who even has the right to pass judgment? *Humor Central* is inspired by real events and individuals, and in their case, judgment was swift and without the right to defense – for some, it meant death. In our play, figures who performed on the stage of the National Theatre in the mid-20th century appear there once again – this time, of course, as imagined dramatic characters, products of the playwright's fiction – each defending their own position.

ЂОРЂЕ КОСИЋ (BELGRADE, 1996)

In his youth, he was engaged in amateur acting at Theatre 13 and later at the Cultural Education Center Studio (selected performances include *God Is a DJ*, directed by Miloš Lolić, and *21-12-2012*, directed by Nenad Radović). He completed his undergraduate studies in dramaturgy at the Faculty of Dramatic Arts in Belgrade, where he received departmental awards for outstanding achievement: the “Josip Kulundžić” and “Slobodan Selenić” awards. He later completed a master's degree in dramaturgy, specializing in dramatic and film writing, at the Academy of Dramatic Art in Zagreb, where he received the Dean's Award for excellence.

His play *It Is Not July Now* was shortlisted for the Sterija Award in 2019 and publicly read in Belgrade, Šabac, and Zagreb. He is the recipient of the Sterija Theatre Festival Award for Best Original Domestic Drama Text (2019/20) for *A Lullaby for Aleksija Rajčić*. The play premiered at the National Theatre in Belgrade in April 2022 and won five awards at the 2023 Sterija Theatre Festival, including Best Performance (the first in the history of the National Theatre in Belgrade) and Best Contemporary Text.

As a dramaturg and playwright, he participates in various theatre productions in Serbia, Croatia, and Bosnia and Herzegovina. He has served as a jury member for the Sterija Theatre Festival award for original domestic drama (2024 and 2025), as well as for the “Raša Plaović” award, and has been on juries at the “Zvezdarište Theatre Festival” and “Theatre Kustendorf.”

He is the dramaturg of the engaged youth theatre festival “Engagement Fest,” supported by the Ministry of Culture of the Republic of Serbia, and a member of the international playwrights' network Fabulamundi Playwriting Europe.

In addition to theatre, he also works in film as a screenwriter and co-writer on films directed by David Jovanović: *A Wonderful Day* (2019), *Sandman* (2019), *Butch Cassidy: Live Euphoria* (2021), and *The Sun Never Again* (2024). He is one of the founders of the creative group Pointless Films. Since 2021, he has worked as a dramaturg at the National Theatre in Belgrade.

DIRECTOR

The cliché about history repeating itself has long ceased to be a cliché in these regions; it has become a pattern by which we live or survive. Is mentality the unchanging constant that drives us to seek leaders, dictatorships, oppression, uprisings, and betrayals among our own? Are these never-ending “interesting” times to blame, or are we?

In one such “interesting” time - toward the end of World War II - society was undergoing irreversible transformation, and everyone was searching for their place, seizing (often literally) opportunities to profit from the newly arising situation. Then, as now, yesterday's principles, affiliation with a political organisation or a social group shifted overnight. After all, if history is written by the victors, one must stand on the winning side. Any deviation from basic morality is justified by a perpetual pragmatism - that's the way of the world.

Amid these upheavals, inevitably, all that is deeply personal, long-buried, unforgiven, frustrating, petty, and miserable will rise to the surface. Old accounts are settled. People betray their closest ones; brother turns against brother, best friend against best friend, and in the theatre, an actor becomes another actor's worst enemy.

Everyone's righteousness is haughtily judged, while one's own unquestionable uprightness is highlighted. While fervorously building something new, the old is ruthlessly cast aside. Those who do not listen to the war song (or those, like Cvetković and Tanić, who sing while others fight in a war) will be forced to hear the coming storm.

Many years have passed since Aca, Jovan, and the others were in this same building and walked these same hallways, just as we do now, trying to put the pieces of their story together. Who knows, perhaps in eighty years, someone will be putting the pieces of our own story together. But until then...

Olja Đorđević

Born and raised in Belgrade, she attended the Thirteenth Belgrade Gymnasium for three years before graduating from Jefferson Performing Arts High School in Portland, Oregon. She earned her degree in multimedia directing under Professor Bora Drašković at the Academy of Arts in Novi Sad. She is a resident director at the National Theatre in Subotica. She

has worked in the organizational teams of festivals such as BITEF, Sterija Theatre Festival, and Joy of Europe. From 2006 to 2022, she served as director of the Serbian-language Drama at the National Theatre in Subotica.

Selected productions:

The Boys in the Band (Mart Crowley); *The Right to a Russian* (Uglješa Šajtinac); *We Bombed New Haven* (Joseph Heller); *Othello* (William Shakespeare); *Noises Off* (Michael Frayn); *Black Comedy* (Peter Shaffer); *The Apartment* (Neil Simon); *Much Ado About Nothing* (William Shakespeare); *The Bereaved Family* (Branislav Nušić); *Therapy* (Durang/Đorđević); *A Flea in Her Ear* (Georges Feydeau); *Rumors* (Neil Simon); *Eufemizam* (authorial project); *Hasanaginica* (Ljubomir Simović); *A Suspicious Person* (Branislav Nušić); *Burst* (Rémi De Vos); *Dinner for Schmucks* (Francis Veber); *The Marriage of Bette and Boo* (Christopher Durang); *A Completely Abridged History of Serbia* (authorial project, Obradović/Pelević); *While I Feed and Clothe You* (authorial project, Danica Nikolić Nikolić); *The Taming of the Shrew* (William Shakespeare); *Lend Me a Tenor* (Ken Ludwig); *The Briefcase* (Yuri Polyakov); *Felix and Doris* (Bill Manhoff); *The Cabinet Minister's Wife* (Branislav Nušić).

REVIEWS

TO BE OR NOT TO BE AN ACTOR

The tragicomic drama *Humor Central* by Đorđe Kosić takes place during World War II and is grounded in documentary-style storytelling about popular actors of the time – members of the National Theatre: Aleksandar Cvetković, Jovan Tanić, Ljubinka Bobić, Žanka Stokić, Nikola Popović, and Mirko Milisavljević. In addition to their work at the National Theatre, some of them were part of the group “Humor Central,” which performed vaudeville pieces during the occupation, for which they were later put on trial at the end of the war. Through episodic narration and the inclusion of elements of theatre within theatre, this play – closely related in theme to Ljubomir Simović's *The Traveling Theatre Šopalović* – raises questions of burning importance for our own deeply crisis-ridden time, saturated with heated divisions. Its rich, risqué, Aristophanic humor, which accompanies depictions of the actors' lives offstage, collides with the murky, oppressive reality of surviving the war, symbolically reflecting the clash of differing beliefs about what constitutes the right course of action in wartime.

The central dramatic tension arises from the question: in times of such explosive social conflict and struggle for freedom, should one continue with regular professional activities? Should theatre exist amid widespread violence? And which genres are acceptable – tragedy or comedy? These issues are presented dialectically; no sides are taken, nor are definitive answers offered, as the characters hold differing, often opposing viewpoints. Because of this complexity of meaning, the drama is intellectually and critically demanding – especially today, here and now.

In her stage In Kosić's text, Olja Đorđević relies primarily on its clear strengths and on the power of the actors' performances. On a stage designed with a somewhat circus-like aesthetic, featuring striped curtains and rows of light bulbs suggesting popular entertainment, the actors predominantly shape scenes from theatrical life in a realistic manner, especially in the pre-war setting, which is rendered with lively joviality and buoyant music. The "theatre-within-theatre" scenes – namely the comic sketches of the "Humor Central" group – are constructed in a highly caricatural style, emphasizing their grotesqueness, which carries certain comic value. For example, in the scene "How the Serbian Peasant Made a Fool of Hitler," Miloš Đorđević, in the role of actor Jovan Tanić (who here plays a stereotypical Serb), builds the character in a crudely parodic manner, which has a subversive dimension; the exaggeration in expression can also be interpreted as a critique of staging such performances during wartime. Radovan Vujović, as actor Aleksandar Cvetković, grotesquely portrays Hitler in a similar vein – as a hysterical, spoiled brute – again producing both critical and comic effects. However, this scene would benefit from greater nuance, from the addition of other performative values that would expand its meaning and lend it a more universal dimension through aesthetic refinement.

Vanja Milačić elegantly portrays Žanka Stokić, a diva who enjoyed immense fame before the war but became a shadow of herself afterward due to her conviction for collaboration with the occupiers. Milačić subtly defends Žanka, suggesting she had no real choice but to perform under German command due to her diabetes and need for insulin, which could only be obtained on the black market – something she could not afford without working. Suzana Lukić presents Ljubinka Bobić with restraint and sobriety, as someone

who made a different choice, believing she should not perform under occupation, and who survived by taking whatever work she could find – cleaning, sewing – believing this allowed her to remain morally clean and free. Miloš Đorđević is energetic as Jovan Tanić, who, without significant moral introspection, performed risqué comedies, enjoyed the benefits of life during the occupation, and moved between political camps without scruple. His counterpart is Aleksandar Cvetković, portrayed here with somewhat more consideration and self-questioning, yet still as an entertainer who "is just doing his job," delivering crude jokes in a highly sensitive time. Pavle Jerinić plays the more honorable Mirko Milisavljević, who refused to join *Humor Central* but continued acting at the National Theatre during the war. He is distinctly reserved, restrained, and cautious due to his sexuality, which he must conceal in repressive circumstances that brutally suppress difference. Jovan Jovanović, with palpable coldness, portrays the more somber colleague Nikola Popović, who abandoned acting at the start of the war, took up arms, and joined the Partisans. After liberation, he became a partisan commissar and their brutal judge, who seems to take pleasure in revenge, full of bitterness and hatred, and makes decisions about the actors' guilt that led, among other consequences, to the executions of Tanić and Cvetković.

Despite the noted lack of finer scenic nuance – greater subtlety that would better match the complexity, stylistic richness, and ideological diversity of Kosić's text – *Humor Central* remains

important at this moment because of the provocative themes it raises. We live in a time that grinds down tolerance and reason, deepens divisions, creates tense polarizations, and passes judgment without true trial, often forgetting basic humanity. This performance opens a view onto the consequences of such fervor, encouraging a broader understanding of our own heated reality.

Ana Tasić (*Politika*, March 31, 2025)

Humor with a Spit of Blood

That violent recent past, both in the world and here, has been described by historian Andrej Mitrović as the “age of the intolerant,” and by Eric Hobsbawm as the “short” 20th century, or the age of extremes. As we know, Serbia has had more than its fill of that historical misfortune. Our story takes us back to Belgrade, just before the Second World War, when a group of actors from the National Theatre founded a troupe called “Humor Central,” as a lighter alternative to the classical repertoire of their home institution. Later, at the beginning of the Nazi occupation, that founding idea turned into an attempt to survive through this side job and to make audiences – already exhausted by poverty and fear – laugh in a time of horror. But should one laugh while people rot in prisons and hang from gallows? This moral dilemma served as the trigger for the historical drama of the same title, *Humor Central*.

This production is a romanticized reconstruction of a real theatrical saga that begins flamboyantly and charmingly, continues as a wartime drama, and ends as a tragedy in which some of those actors were executed on a chilly November morning in 1944, while others were brutally punished. Did it really have to be that way? Within the troupe, some said, like Ljubinka Bobić, that they could not perform witty sketches during the occupation; those who went off to join the resistance, and finally those – such as leading National Theatre actors Žanka Stokić, Aleksandar Cvetković, and Jovan Tanić – who believed that actors should perform even in the worst of times.

These real theatrical figures are compellingly portrayed by Radovan Vujović, Miloš Đorđević, Jovan Jovanović, Vanja Milačić, Pavle Jerinić, and Suzana Lukić, weaving on stage a story about a dark era and human choices that meant life or death, about noble intentions that could

be spat upon as betrayal, and about revolutionaries who, as Brecht said, “prepared the ground for goodness but could not themselves be good.” Fate mixed into the lives of these actors both the black humor they poured out on stage every evening and the bloody residue of a reality many of them did not survive. Indeed, immediately after the Partisans entered Belgrade, the actors of “Humor Central” – both those who had performed light comedies during the occupation and those who had refused – found themselves together in Knez Miloš Street, in the OZNA building, before a political commissar – their former colleague, actor Nikola Popović.

The finale of this tragic performance will be remembered for a brief exchange: “You are sentenced to the loss of your civil honor; you will never again set foot on a stage, and everyone will forget you,” the former actor turned interrogator told Žanka Stokić. “Perhaps they will forget me – but they will certainly remember you,” she replied. Seventeen days later, Aleksandar Cvetković and Jovan Tanić were executed, followed by fifteen other actors. When Paris was liberated, Albert Camus wrote that the new authorities should not succumb to a frenzy of brutal revenge and should show mercy to those who may have erred but were certainly not collaborators with the Nazis.

Humor Central draws its strength from that historical tragedy and from the evident political dangers of our own time. Its greatest value may lie in an ancient thought: Do not let evil consume you. Evil can be defeated only by good.

Bojan Munjin (*NIN*, March 27, 2025)